



Uppdrag med anledning av nedläggningen av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM) – Rapport med förslag och rekommendation

Bakgrund och uppdrag

Institutet för språk och folkminnen (ISOF) är en myndighet på språkets område i Sverige som arbetar med dialekter, namn, folkminnen, språkvård och språkpolitik. Myndigheten har närmare hundra anställda och finns på fem orter i Sverige: Lund, Göteborg, Stockholm, Uppsala och Umeå. Huvudkontoret ligger i Uppsala. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM) samlar in, bevarar, bearbetar och sprider material om det svenska språket, det nationella minoritetsspråket meänkieli samt dialekter, folkminnen, folkmusik och namn. DAUM:s ansvarsområde omfattar Västerbottens och Norrbottens län. Därmed finns dialekter och varieteter inom både svenska, samiska, meänkieli och finska representerade i samlingarna. DAUM yttrar sig även i ärenden om fastställande av ortnamn och granskar förslag till namn på allmänna kartor.

Samlingarna i DAUM:s arkiv innehåller i huvudsak skriven text, inspelat ljudmaterial, kort med uppgifter om ortnamn och dialektord och växtnamn samt en stor mängd musikaliska uttryck – folkmusik, populärmusik, jazz och jojk. Till arkivet hör också ett referensbibliotek med en särskild avdelning för samisk litteratur och en avdelning för litteratur på meänkieli.

Den 17 oktober 2013 meddelade ISOF att myndigheten fattat beslut om förändrad organisation och verksamhetsinriktning. Verksamheten kommer att koncentreras till tre orter: Göteborg, Stockholm och Uppsala och att avdelningarna i Lund (DAL) och Umeå (DAUM) kommer att läggas ner och verksamheten där omlokaliseras. Nedläggningen ska träda i kraft den 1 januari 2015 och DAUM:s lokaler på Teg i Umeå sägs upp från och med den 1 juli 2015. Beslutet om nedläggning av DAUM och DAL föregicks av debatt mellan olika intressenter, myndigheter och organisationer. Umeå universitet deltog i denna debatt bland annat genom skrivelse till ISOF, med synpunkter på förslaget om en eventuell nedläggning daterad den 24 juni 2013 (Dnr: UmU 190-1198-13) samt med ett underlag till Utbildningsdepartementet med anledning av Interpellation 2013/14:16 Forskning på minoritetsspråk den 25 september 2013. Som en potentiell resurs för universitets forskning och utbildning uppdrog därför rektor den 29 oktober 2013 till överbibliotekarien att leda en arbetsgrupp för universitets räkning samt utreda förutsättningarna och konsekvenserna för eventuell flytt av DAUM:s samlingar till Umeå universitet avseende

- organisation, finansiering, kostnader och möjligheter för universitet att ta emot, bevara, vårda och tillhandahålla handlingarna i fråga om lokaler, kompetens och personella resurser samt
- hur det aktuella materialet kan nyttjas och tillgängliggöras för att komma universitets forskning och utbildning till godo på bästa sätt,
- samt i andra hand utreda förutsättningarna för ett fortsatt samarbete med ISOF avseende DAUM:s fortsatta verksamhet i Västerbottens och Norrbottens län genom att Umeå universitet fungerar som arkivvärd,
- att utse en arbetsgrupp som i dialog med Institutet för språk och folkminnen (ISOF) och till stöd för överbibliotekarien har att bereda frågan med följande sammansättning

Överbibliotekarie Mikael Sjögren (Ordförande)
Avdelningschef Mats Danielsson
Rektors rådgivare Kjell Jonsson
T.f. förvaltningschef Chatarina Larson
Akademisekreterare Daniel Andersson (sekreterare och handläggare)



Arbetsgruppens arbete

Den av rektor utsedda arbetsgruppen har sammanträtt sju gånger under hösten 2013 och våren 2014 och har i sitt arbete utgått ifrån uppdragsdirektivet enligt ovan. Förutom de interna mötena så har gruppen träffat ISOF:s generaldirektör med medarbetare vid två tillfällen, den 4 december 2013 samt den 18 mars 2014 samt bjudit in forskare vid universitetet till möte den 30 januari 2014 för att inventera intresset för DAUM:s samlingar och hur dessa används i dagsläget. Gruppens ordförande har även träffat företrädare för Svenska Tornedalingars Riksförbund, Svenska samernas riksförbund samt har haft kontakt med Sametinget. För att få en uppskattning av samlingarnas förvaringsvolym och innehåll har, på arbetsgruppens uppdrag, förste arkivarie Cuno Bernhardsson genomfört en inventering om totalt fyra tillfällen vid DAUM:s arkivlokaler på Teg, Umeå. Därtill har Christer Karlsson, biträdande chef för avdelningen för Samlingar vid UB, inventerat DAUM:s bibliotek.

Gruppen har i sitt arbete, vid sidan av uppdragsdirektivet, utgått från tre möjliga lösningar. (1) Att materialet vid DAUM deponeras vid universitetet, (2) arkivet flyttas till Uppsala och UmU blir ett "tillgänglighetsfönster" för samlingarna samt att (3) DAUM flyttar helt, utan vidare samarbete, till Uppsala om ingen lösning nås med ISOF.

Rektors direktiv – frågeställning 1

Förutsättningarna och konsekvenserna för organisation, finansiering, kostnader och möjligheter för universitet att ta emot, bevara, vårda och tillhandahålla handlingarna i fråga om lokaler, kompetens och personella resurser

Bestånd och utrustning:

DAUM och dess föregångare har sedan starten på 1950-talet haft som sin centrala uppgift att samla in och dokumentera den folkliga kulturen och berättandet liksom språken (svenska, samiska o meänkieli) och dialekterna i norrlandslänen. Dessutom finns ett rikt material kring folkmusik och regional musikliv. Denna inriktning har skapat samlingar som bokstavligen ger röst åt en regions kultur, språk och historia – och som saknas i andra arkiv.

Arkivet vid DAUM rymmer ca 300 hm pappershandlingar i olika format samt närmare 1000 lådor med kort i sedes-format, 10 x 15 cm, förvarade i trä och plåtskåp innehållandes bland annat dialektordsamlingar, ortnamnssamlingar, växtnamn, samiska dialektord etc. Delar av materialet är digitaliserat även om omfattningen är oklar. Vidare finns det ca 250 hyllmeter bandinspelningar i klimatarkiv samt 50 hyllmeter kassetband. Därtill kartor, stenkakor, lackskivor, noter etc. DAUM har även ett stort bibliotek med ca 320 hyllmeter tryckt material (böcker, periodika m.m.) inom DAUMs verksamhetsområde. Boksamlingen är förtecknad i lokalt register samt i Libris. Vid verksamheten finns det mycket teknik för avlyssning och digitalisering av ljud. Gällande boksamlingen är universitetet endast intresserat av att ev. överta tryckt material som universitetet inte har i sina egna samlingar. ISOF har vidare för avsikt att skicka samtliga ljudinspelningar till Uppsala för digitalisering och överföra den tekniska utrustningen dit. Det innebär att den omfattande teknikparken för äldre mediebearbetare och digitalisering vid DAUM inte följer med vid en ev. flytt av materialet till universitetet.

Rättigheter:

ISOF har meddelat universitetet att vid en eventuell flytt av materialet, som då enbart består av accederat (ordnat) material, till universitetet ska detta ske via deponering, där myndigheten förbehåller sig rätten till samlingarna. Rättigheter och villkor mellan ISOF och UmU regleras genom avtal. Båda parter föredrar i detta fall en långsiktig lösning där ett 10 årigt avtal ej är en osannolik avtalstid.



Lokalisering och organisation:

Avseende lokalisering har gruppen diskuterat och utrett förutsättningar och möjligheter att ta emot aktuellt arkivmaterial vid universitetet. I första hand har Forskningsarkivet (FOARK) vid Universitetsbiblioteket (UB) utretts som eventuell mottagande arkivlokal och i andra hand andra potentiella lokaler på universitetets campus och i sista hand arkivlokaler utanför campus. Av praktiska, och ekonomiska skäl har gruppen beslutat att utgå från FOARK som eventuell arkivvärd i utredningen.

FOARK har inte i dagsläget, med nuvarande lokalsituation, möjlighet ta emot de ca 7-800 hyllmeter som materialet består av, när det för närvarande enbart finns ca 408 hyllmeter totalt ledigt vid UB¹. En ny lokallösning för samlingarna blir därför aktuellt vid en deponering.

Kompetens och personella resurser:

En ev. överflyttning av DAUM:s samlingar till UmU kräver att det tillförs personella resurser med kompetens inom DAUMs verksamhetsområde. Detta för att på ett professionellt sätt kunna tillgängliggöra det lokala forskningsmaterialet, bistå enskilda forskare och projekt med rådgivning och service utifrån DAUMs material, men även underlätta åtkomst till samlingarna vid någon av ISOF:s andra enheter i Göteborg, Uppsala och Stockholm. DAUMs samlingar är till sin karaktär och sitt innehåll annorlunda än de samlingar som finns vid FOARK och övriga Umeåarkiv; här är dialekter, ortnamnsmaterial, folkminnen, folkmusik, material på minoritetsspråken samiska och meänkieli centrala på ett helt annat sätt. Grunden är många gånger inspelningar och forskarna finns oftast just inom språkområdet och etnologi. Det är kompetenser som i huvudsak saknas vid forskningsarkivet idag och behöver förstärkas. En deponering av samlingar från DAUM skulle således aktualisera en tillsvidareanställning av arkivarier med lämplig kompetens vid UB/FOARK för att kunna tillgodose detta, samt för att kunna möta den ökade arbetsbelastning som ett mottagande skulle medföra för UB.

Finansiering och kostnader:

Att arkivanpassa och iordningställa befintliga lokaler till en funktionell arkivlokal som uppfyller Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om arkivlokaler (RA-FS 2013:4) beräknas kosta universitetet ca totalt 2 mnkr. Därtill tillkommer kostnader, uppskattningsvis upp till 4 mnkr, för en ersättningslokal. ISOF har deklarerat att de kan stå, vid en eventuell deponering, för flyttkostnader och hyra för arkivlokal. Myndigheten är dock tydlig med att de inte vill ha dyrare lokalkostnader än vad de har idag, vilket är ca 300 tkr per år. Vid en beräkning av internhyran för en ny arkivlokal i UB:s källare så uppgår den till högst till 300 tkr per år.² Hyreskostnaden uppfyller därmed ISOF:s ställda kostnadskrav. För universitetets vidkommande tillkommer kostnader för anställning av personal, förslagsvis två arkivarier med lämplig kompetens med ca 1.5 mnkr/år.

Rektor ställde den 31 mars 2014 en fråga till den humanistiska fakultetsledningen, i egenskap av huvudsaklig brukare/intressent av DAUM:s samlingar, om fakulteten såg en möjlighet att kunna avsätta medel till ovanstående kostnader. Fakulteten har dock meddelat att man ej, i nuläget, har möjlighet att medfinansiera en ev. deponering vid universitetet.

¹ Arbetsgruppens inventering av samlingarna vid DAUM, för att utröna hur mycket arkivutrymme som krävs vid en eventuell flytt till universitetet, gör gällande (exklusive b.la. biblioteket och kartor) ett behov på ca 400 hyllmeter samt 40 kvm för uppställning av katalogskåp i olika storlekar. Omräknat till hyllmeter motsvarar det ca 7-800 hyllmeter men en blandning av katalogskåp och kompakthyllor emligt ovan ger en enklare förvaring och bättre åtkomst. Totalt rör det sig då om ca 100 kvm med kompaktsystem. En ev. förvaring av ljudbanden skulle kräva ytterligare ca 25 kvm.

² Umeå universitets kvm-hyra för arkivlokaler under jord ligger på halva internhyran. På en lokal om 135 kvm innebär det en hyreskostnad på knappt 200 tkr



Rektors direktiv – frågeställning 2

Hur det aktuella materialet kan nyttjas och tillgängliggöras för att komma universitetets forskning och utbildning till godo på bästa sätt.

Inledningsvis bör det framhållas att arkivet vid DAUM en gång byggdes upp för att utgöra en resurs för Umeå universitet. Det har såväl under ISOF:s tid som tidigare (under föregångaren DOVA) utvecklat sin verksamhet i nära samspel med universitetet.

Utbildning och forskning:

Samlingarna vid DAUM härbärgerar främst material till gagn för utbildning och forskning inom humaniora med inriktning mot studier av norra Sveriges språk, kulturer och samhällen och då i huvudsak inom ämnena etnologi, litteraturvetenskap, nordiska språk, meänkieli, samiska, religionsvetenskap samt historia.

För *utbildning* i minoritetsspråk, främst samiska, vid universitetet är samlingarna viktiga.³ Det handlar, särskilt för de sydsamiska språken (sydsamiska och umesamiska) om starkt hotade språk i behov av revitalisering. De källor som finns till det autentiska språkbruket när språken hade fler talare är värdefullt i arbetet med att ta fram goda språkbeskrivningar samt läromedel. Det är också så som DAUM:s samlingar har använts och används inom utbildningen i sydsamiska och i samiska språkrevitaliseringsstudier.

Såväl Centrum för samisk forskning (Cesam) samt Arktiskt centrum vid Umeå universitet (Arcum) bedriver *forskning* där materialet vid DAUM utgör källor. Enheterna framhåller också potentialen i det samiska materialet och att det utgör en framtida forskningsinfrastruktur för universitetet som ligger i linje med lärosätets strategi inom det arktiska området, nationellt som internationellt.

Vid hörande med universitetets forskare och lärare inom ovanstående fält, råder det en bred enighet om att materialet har en stor potential och skulle kunna nyttjas i en större utsträckning än vad som sker i dag. I synnerhet de digitaliserade ljudinspelningarna lyfts fram som centralt för utbildning och forskning vid universitet. Forskarna framhåller vidare b.l.a. vikten av en fysisk närhet till materialet som en avgörande faktor för en högre nyttjandegrad än idag. Något som dock bör beaktas i sammanhanget, är att det är vanligt att den enskilde forskaren kopierar materialet på plats i DAUM och sedan använder det i forskningen under en längre period på annan plats, som vid universitetet. En till synes låg grad av besökande forskare på plats fysiskt vid DAUM kan därför delvis förklaras av detta.

Tillgängliggörande:

Arbetsgruppen har i sitt arbete diskuterat med ISOF om möjligheterna att bli ett "tillgänglighetsfönster" i det fall arkivet flyttas till Uppsala. Tillgängliggörandet kan då ske genom digitalisering och fjärrlån av materialet så att universitetets forskning och utbildning kan nyttja det på bästa sätt. Ett tillgängliggörande begränsas dock av ISOF:s nuvarande regler för fjärrlån, vilka bör förändras för att kunna främja åtkomsten bättre.

ISOF har ett accessionsregister som snart kommer att finnas i en publik version där allt är sökbart men utan att finnas direkt tillgängligt på nätet. Universitetet har här betonat vikten av tillgång till detta register och underliggande material och upplyst, att om ISOF bereder full tillgång till register samt underliggande material kan universitetet begränsa denna åtkomst till ett avgränsat antal personer. Gällande digitalisering, generellt, pågår idag ett projekt inom ISOF, på regeringens

³ I Umeå universitets regleringsbrev för 2013 anges att universitetet varje år ska erbjuda utbildning i samiska och meänkieli samt att universitetet ska bygga upp och utveckla lärarutbildning i samiska.



uppdrag, för att utveckla tekniken och omfattningen. ISOF är också intresserade att samarbeta med UmU/UB inom området framgent.

Arbetsgruppens förslag

På grundval av ovanstående rapport framlägger arbetsgruppen två förslag till rektor på vidare åtgärd i ärendet.

1. ISOF erbjuds deponering av material och ett djupare samarbete vid Umeå universitet

ISOF deponerar delar av DAUM:s nuvarande arkiv och UmU övertar de samlingar från DAUM:s bibliotek som universitetet i dag inte har i sina egna samlingar. Arkivet placeras organisatoriskt och fysiskt vid Forskningsarkivet, Universitetsbiblioteket (UB). Nuvarande lokaler i eller i anslutning till UB byggs om och arkivanpassas enligt gällande standarder för att kunna ta emot materialet.

För att kunna tillgängliggöra och vårda materialet samt möta den ökade arbetsbelastningen vid en deponering anställs förslagsvis två arkivarier men erforderlig kompetens vid FOARK.

Rättigheter och villkor mellan ISOF och UmU regleras genom ett avtal med en förslagsvis 10-årig avtalsperiod för att nå en långsiktig lösning.

Den initiala kostnaden för universitetet beräknas till ca 7,5 mnkr för 2015 (arkivanpassning av lokal 2 mnkr, ersättningslokaler upp till ca 4 mnkr samt därefter lönekostnader på ca 1,5 mnkr/år) ISOF står för flyttkostnader och hyra för arkivlokal (ca 300 tkr/år).

2. ISOF erbjuds möjlighet till ett djupare samarbete med Umeå universitet

UmU erbjuder ISOF möjligheter till ett s.k. tillgänglighetsfönster, ett fördjupat samarbete där universitetet kan tillgängliggöra materialet för UmU:s forskare, lärare och studenter, och som öppnar för ett samarbete och utbyte med myndigheten i form av digitalisering, tillgång till register samt utökade möjligheter till fjärrlån. Detta regleras i ett samarbetsavtal mellan myndigheterna. En sådan lösning kräver inledningsvis en utökad insats av FOARK motsvarande 50 % tjänst under 1-2 år (ca 325 tkr/år) samt omkostnader.

Arbetsgruppens rekommendation

Vid hörande av universitetets forskare och lärare inom aktuella områden råder det en bred enighet om att materialet har en stor potential. I synnerhet gällande ljudinspelningarna. Det är därför av vikt att ett närmare samarbete etableras med ISOF för att säkerställa en tillgång till materialet vid DAUM.

Samarbetet bör bygga på en ömsesidighet, men när det gäller grunduppdraget som innefattar insamling och rätten till samlingarna har ISOF klart deklarerat att det ligger hos myndigheten. ISOF har också i enlighet med detta undantagit delar av DAUM:s samlingar, inklusive ljudmaterialet, samt teknisk utrustning från en deponi.

Alternativ 1 innebär ett långsiktigt ekonomiskt åtagande för ett material som universitetet inte har uppdrag eller finansiering för. I enlighet med detta bör det huvudsakliga ansvaret och finansieringen ligga hos ISOF. Den fördel som alternativ 1 ger i form av närhet till materialet för universitetets anställda och studenter, reduceras dock av det faktum att en ev. deponering inte kommer att omfatta ljudmaterialet.



Umeå universitet, 901 87 Umeå
akademisekreterare
Daniel Andersson
090-786 99 11
daniel.andersson@adm.umu.se

Dokumenttyp: Rapport
Datum: 2014-06-10
Dnr: UmU 400-1700-13

Sid 6 (6)

Alternativ 2 ligger inom ramen för Umeå universitets uppdrag, men minskar möjligheterna till direkt access och påverkan. Detta kan dock delvis uppvägas med ett långsiktigt samarbetsavtal med ISOF.

Arbetsgruppen förordar rektor på basis av ovanstående att inom ramen för alternativ 2 ge nuvarande arbetsgrupp i uppdrag att ingå ett fördjupat samarbetsavtal med ISOF under hösten 2014.

Arbetsgruppen vill även framhålla intresset hos Universitetsbiblioteket vid UmU att ta över de delar av DAUM:s boksamling som biblioteket inte har idag som gåva och införliva det med samlingarna. Det kan också finnas ett intresse att införliva delar av det oaccederade arkivmaterialet med forskningsarkivets samlingar.

På arbetsgruppens uppdrag
Överbibliotekarie Mikael Sjögren (Ordförande)
Akademisekreterare Daniel Andersson (Handläggare)